

Уладзімір Сьцяпан

...цяпер кожны, хто ўмее складаць
словы ў сказы, а літары ў словы можа
лічыць сябе пісьменьнікам, бо ягоныя творы
разьмешчаныя ў інтэрнэце...

“Літаратура – гэта пераўтварэньне”

Ці магчыма ў сёньняшняй сітуацыі стварыць беларускі бестэлер?.. Пра гэта, а таксама пра беларускую літаратуру, якая па словах Максіма Багдановіча трымаецца не на “грашовых інтарэсах” і “ніколі ня пойдзе чысьціць боты капіталу” гутарка з Уладзімірам Сьцяпанам – беларускім пісьменьнікам, сцэнарыстам, аўтарам вострасюжэтных раманаў, якія былі напісаныя на рускай мове і разыходзіліся на постсавецкай прасторы шматтысячнымі накладамі...

– Чым Вы займаліся да таго, як пачалі ствараць камерцыйныя раманы?

– Амаль 20 гадоў працаваў на тэлебачаньні, пачаў з малодшага рэдактара, скончыў галоўным рэдактарам творчага аб’яднаньня “Тэлефільм” на Беларускам тэлебачаньні. Там я займаўся вытворчасцю дакументальных і мастацкіх стужак. “Тэлефільм” скончыў сваю дзейнасьць пасля таго,

Скарочаны
варыянт гэтага
тэксту быў
зьмешчаны
ў 2006-2007 г.
на сайце
[www. Euramost.org](http://www.Euramost.org)

як тэлебачаньне ўзначаліў Ягор Рыбакоў, які зараз знаходзіцца “в местах не столь отдаленных”. Вось такі лёс, але, калі б мне сёньня прапанавалі зноў пайсьці працаваць на тэлебачаньне, нават пры той умове, што ўлічаць і выканаюць усе мае пажаданьні, наўрад ці б я пайшоў. На сёньняшні момант, у дадзенай сітуацыі, мне не цікава займацца тэлебачаньнем.

– *А чым цікава займацца?*

– Пісаць прозу, вершы... Тым, што прыносіць сапраўднае задавальненьне. Пісаць кінасцэнарыі. Мне падабаецца жыцьцё вольнага мастака, калі ёсьць выбар, калі я магу выбіраць: гэта буду рабіць, а за другое і не возьмуся. Так я адмовіўся ад пісаньня камерцыйных раманаў, якіх за сваё жыцьцё напісаў у суаўтарстве з Максімам Клімковічам больш за 70. Гэта была б вельмі доўгая паліца, калі б усе гэтыя кнігі паставіць разам. І я ня ведаю, ці ёсьць яшчэ нейкія іншыя беларускія пісьменьнікі, якія напісалі столькі раманаў, як мы з Максімам. Гэтыя кніжкі выдаваліся і перавыдаваліся гіганцкімі накладамі. Некаторыя раманы выходзілі накладамі па 500 тысячаў асобнікаў.

– *Вы пісалі пад псеўданімам? Якія гэта раманы, можна сказаць?*

– Вядома, можна, а што тут сакрэтнага... Мы зрабілі праект, які зараз называецца Андрэй Варонін. Гэты праект і сёньня паспяхова працяваецца, жыве. Пішуць іншыя аўтары. Ён – адзін з самых доўгатэрміновых праектаў на расейскім кніжным рынку. Па гэтых раманах зьялі серыялы, якія прайшлі і будуць ісьці на розных каналах.

– *Што гэта за серыялы?*

– Серыялы «Слепой», «Инструктор».

– *Вельмі часта даводзіцца чуць, што беларуская літаратура неканкурэнтназ-дольная, і ніколі ня зможа зрабіцца масавай. Яшчэ адзін стэрэатып: усё гэта ад таго, што беларускія пісьменьнікі пішуць нудотна і ня могуць стварыць захап-ляльныя і лёгкія для чытаньня тэксты. І ў той жа час – мноства самых камер-цыйных і папулярных на постсавецкай прасторы раманаў, напісалі беларускія пісьменьнікі. Гэта парадокс?*

– Тут няма ніякага парадоксу. Парадокс у іншым. У беларускай літаратуры ня можа рабіцца тое, што рабіцца ў рускай літаратуры па адной простае прычы-не – у нас беларускай мовай для чытаньня карыстаецца вельмі невялікая коль-касьць людзей. Калі кажучь, што чытачоў беларускай літаратуры шмат, гэта – хлусьня. Калі было б шмат чытачоў, то былі б і раманы. Любы нармальны бізнэ-совец, калі ён нешта задумвае, пралічвае сітуацыю, прыкідвае, які можа быць наклад той, ці гэтай кніжкі. Камерцыйны раман у нас нерэальны, бо ў нас няма чытача. У Расіі чытае па-расейску таксіст, хатняя гаспадыня, прыбіральшчыца, вайсковец, бізнэсовец... Карацей, па-расейску чытаюць усе. Я не прыніжаю жанру камерцыйнага рамана, іх сапраўды чытаюць усе. Можа быць за выключэньнем саміх пісьменьнікаў. Народ чытае. У нас па-беларуску чытае эліта. Таму маса-вы раман па-беларуску – гэта зьява на сёньняшні момант нерэальная. Ён можа мець у самым лепшым выпадку наклад 10 тысячаў асобнікаў, што для выдаўца ня вельмі цікавая перспектыва, бо ён на гэтым заробіць вельмі малыя грошы. Зараз ты, хто выдае беларускія раманы, гэта з большага альтруісты. З кніжак па-беларуску выгодна друкаваць адно падручнікі, якія будуць набываць школьнікі ад першага да апошняга класа.

– *Але кажучь інашае, што ў Беларусі проста няма пісьменьнікаў, здольных на-пісаць цікавы раман.*

– Ну, як гэта няма. Напісаць, калі ласка! Калі на сёньняшні момант была б рэальная замова, я сеў бы і напісаў такі раман. З Максімам Клімковічам ці сам. І яшчэ знайшлося б 10-15 аўтараў, якія б напісалі па кніжцы.

– *А хто б мог замовіць такі раман у сёньняшніх умовах?*

– А ніхто ня можа зрабіць такую замову. Замову фармуе рынак, а ў нас няма рынку беларускай масавай літаратуры, бо ў нас няма спажыўца – таго, хто будзе чытаць па-беларуску. Напрыклад, ёсьць пэўная колькасць людзей, якія гавораць і чытаюць па-беларуску, частка іх не пашкадуе грошы на “бульварнае чытво” па-беларуску. Але іх вельмі і вельмі мала...

– *А дзе выйсьце?*

– У разьвіцьці мовы... Тэлебачаньне ў нас амаль што небеларускае, радыё амаль што небеларускае. Як пры такой палітыцы ў галіне мовы могуць зьяўляцца новыя носьбіты мовы?

– *Калі не пісаць раманы, дык і мова ня будзе разьвівацца.*

– Не, тут адно з другім не зьвязана.

– *А з чым зьвязана?*

– Зьвязана з колькасьцю носьбітаў мовы. Выйдзі ў Менску на вуліцу, што іх шмат гэтых носьбітаў? Вельмі мала. І яшчэ ёсьць адзін момант. Калі па-руску чытаюць усе, то па-беларуску тья, хто мае вышэйшую адукацыю, хто сьвядома зрабіў свой выбар. Раман для такой публікі павінен быць ня толькі захапляльным, але і інтэлектуальным...

– *Чаму і калі Вы пачалі пісаць па-беларуску? Які гэта быў час?*

– Спробы пісаць пачаліся ў мастацкай вучэльні імя Глебава, а потым у тэатральна-мастацкім інстытуце. Гэта былі 1973-1983 гады. І там, і там існавала беларускамоўнае асяроддзе. Былі настаўнікі, якія выкладалі па-беларуску. Самае галоўнае пытаньне: не чаму я пачаў пісаць па-беларуску (інакш і быць не магло), а наогул: чаму я пачаў пісаць. Сёньня прычыну разумею... У нейкі момант мне падалося, што ня ўсё, што я хачу сказаць, ня ўсё тое, што я ведаю, атрымліваецца выказаць тымі сродкамі, якія ёсьць пад рукой. Здавалася, сродкаў дастаткова: жывапіс, графіка, скульптура... А пачалі мы, канешне, ня так, як пачынаюць сёньняшнія маладыя літаратары. Яны пішуць быццам бы адразу пасур’ёзнаму і па-сапраўднаму – аповесьць, раман, паэма. А мы, на той час, мелі досвед выяўленьча мастацтва – ад першага штрыха да стварэньня карціны. Мы ведалі, што для таго, каб навучыцца маляваць, трэба пачынаць ад простага і паступова рухацца да складанага, не пераскокваць ніякія этапы. Тусоўка ў нас была адпаведная – я, тады яшчэ не Уладзімір Сьцяпан, а Уладзімір Сьцепапаненка; Уладзімір Адамчык, тады яшчэ не Адам Глобус, Максім Клімковіч, які сабе псеўданім так і не завёў, Міраслаў Адамчык, Пётра Васілеўскі, Алесь Лось, Ігар Цішын, Валодзя Сіўчыкаў...

– *Хто паўплываў на вас?*

– Моцна паўплываў выкладчык архітэктурнай кампазіцыі Алег Уладзіміравіч Хадыка. Мы наведвалі яго семінары па архітэктурнай кампазіцыі. У Хадыкі ёсьць тэорыя, з якой я цалкам згодны. Сэнс яе такі, што на кожны час, кожную эпоху ці нават дзесяцігоддзе, прыпадае і робіцца вядучым свой від мастацтва. Напрыклад, на нейкі момант кінамаграф робіцца першасным, а ўсё астатняе ідзе за ім, ці паэзія... Можна прыгадаць, як у шасьцідзясятых гады паэты зьбіралі стадыёны. Цяпер такое проста ўявіць немагчыма. На сёньняшні момант асноўны від мастацтва, відаць, тэлебачаньне – менавіта яно зьбірае асноўную аўдыторыю і адлюстроўвае культурныя працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве.

– *У вас было апавяданьне, у якім Вы, тады яшчэ зусім малады чалавек, спрабавалі зазірнуць у будучыню і ва ўласную старасьць...*

– Было і ёсьць... Гэтае апавяданьне нідзе не друкавалася, захоўваецца ў рукапісе. Называецца яно “Шух-туп”. Так перадаецца гук, калі ідзе стары чалавек – “шух-туп, шух-туп”. Апавяданьне да гэтага і зводзіцца: ідуць па праспекце два старыя. Два дзяды. Сустрэкаюцца каля пляцу Перамогі, сядваюць на лаву. Яны вельмі старыя, амаль што ў маразьме. Гэта пісьменьнікі – Адам Глобус і

Уладзімір Сьцяпан. І яны пачынаюць бубнець і абмяркоўваць розныя праблемы. Кшталту, а ці будуць пераносіць прах Толіка Сыса ў Менск. Па версіі таго апавяданьня прах знаходзіўся ў Ялце, дзе і прах Багдановіча. Размова пераскоквае на Сяргея Дубаўца, які спрабуе кіраваць Дзяржкамвыдам, на бронзавы помнік Валодзю Арлову... Тады мы яшчэ думалі, што Дзяржкамвыд будзе існаваць ва ўсе часы. Аповяданьне было напісанае ў савецкія часы... І заканчваецца яно тым, што два гэтыя сонейкі, два класікі беларускай літаратуры, засынаюць на лаўцы. Праходзяць побач людзі, але ніхто дзядоў не чапае, бо ўсе ведаюць, што гэта пісьменьнікі і чапаць іх нельга, няхай сабе яны і ў маразьме...

— *Так Вы з дапамогай літаратуры асэнсоўвалі рэчаіснасьць...*

— Літаратура, зрэшты, як любое з мастацтваў, спрабуе асэнсаваць сьвет. Спрабуе хаос прывесці да ладу, да нейкай, няхай сабе мінімальнай гармоніі. Па іншаму ня можа існаваць мастацтва. Калі “мастацтва” – ёсьць бязладдзе і хаос, тады незразумела, што ты гаворыш. Для таго, каб уцямна нешта сказаць, трэба пабудаваць фразу. Мне здаецца, што сёньняшняя моладзь няўцямна, блытана думае, таму няўцямна і блытана выказваецца.

— *Яны не прайшлі школы “ад простага да складанага”?*

— Так, ад “адзінаццаці словаў” да раману...

— *“Адзінаццаць словаў” – гэта што?*

— Гэта нашае тагачаснае вынаходніцтва – нешта накшталт японскага хайку... Мы пісалі караценькія вершыкі з адзінаццаці словаў. Пісалі сыціслыя тэксты. Зараз, у сувязі з разьвіцьцём інтэрнэту, з блогамі, якія запаўняюць інтэрнэт-простору, больш сталыя пісьменьнікі зноў пачынаюць імкнуцца да яснасьці, да кароткага сказу, да сыціслага, не разгорнутага апавяданьня – да спружыны... Да зерня, з якога можа нешта вырасьці. Ці ня восемдзесят адсоткаў інтэрнэтаўскіх дзёньнікаў – ЖЖ, выглядаюць прыкладна так: “Я падняўся позна, мне сумна, схадзіць папіць піва, ці не схадзіць? А пайшлі вы ўсе...” І што чалавек напісаў? Ён упэўнены, што нешта стварыў. Што яго тэкст каштоўны... Але гэта абсалютна не літаратура, а фіксацыя і канстатацыя стану чалавека. Гэты тэкст мёртвы. А літаратура – гэта пераўтварэньне. Словы павінныя пераўтварацца, набываць іншы сэнс. У літаратуры абавязкова павінна адбывацца пераўтварэньне. Тэкст павінен прыводзіць да парадаксальнай высновы. Пасья прачытаньня тэксту павінна абавязкова нараджацца новая думка, узьнікаць новая рэчаіснасьць. Сёньня я думаю так...

— *Зараз у Беларусі ёсьць вельмі шмат таленавітых пісьменьнікаў. Іх сапраўды шмат. Але для таго, каб пісьменьнік пісаў, ягоныя творы павінны даходзіць да чытача...*

— Магчыма, адзіны паратунак для беларускамоўнага пісьменьніка на сёньняшні момант – інтэрнэт. А можа і не... Сёньня чалавека практычна ніхто ня можа ўтрымаць ад таго, каб ён вывесіў у інтэрнэце са свайго персанальнага кампутару ўсё, што пажадае – любыя думкі, у любой форме выказаныя. Абыходзячы ўсіх... Захацеў і вывесіў. Гэта, канешне, вялікі, вялікі плюс, якога раней проста не было. Але ёсьць літаратары ўпэненыя, што са зьяўленьнем інтэрнэту і магчымасьцю надрукаваць усё, што заўгодна, зьнікае сьвятасьць прафесіі пісьменьніка. Цяпер кожны, хто ўмее складаць словы ў сказы, а літары ў словы можа лічыць сябе пісьменьнікам, бо ягоныя творы размешчаныя ў інтэрнэце. У выніку зьяўляецца мора графаманаў, якія раней ня мелі магчымасьці друкавацца, іх проста не пускалі ў выданьні. Інтэрнэт – палка з двума канцамі, адзін з якіх заўсёды б’е па галаве. Па-першае, інтэрнэт – гэта адсутнасьць рэдактуры і цэнзуры. У інтэрнэце пісьменьнік павінен сам сябе рэдагаваць... Рабіць гэта даволі цяжка. Напрыклад, у часопісе ці выдавецтве, твор рэдагуецца. Там ёсьць “сьпецыяльна навучаныя людзі”. Рэдактар чытае твор і гаворыць: “Вось гэты кавалак

я прыбраў бы, а гэты скараціў. У інтэрнэце гэтага няма. І чалавек піша ўсё, што яго душа пажадае. Хоча – на кепскай мове, хоча – на нармальнай мове, як хоча. Інтэрнэт усё стрывае, і ўсё “вывешанае” будзе там “вісець” – існаваць. З аднаго боку, гэта дапамагае захавацца беларускай літаратуры, з другога боку, гэта вельмі моцна разбэшчвае пісьменьніка. Калі пісьменьнік ня будзе друкавацца нідзе, апроча інтэрнэту, ён страціць форму. Бо ў інтэрнэце вельмі цяжка змагацца за якасьць – як напісаў, так і пойдзе.

— *Як Вам удаецца ў інтэрнэце (ЖЖ) кантактаваць з людзьмі нашмат маладзейшымі за цябе. Ці ёсьць паразуменьне? Ці гэта – як сустрэча з іншапланецянамі?*

— Большую частку з тых, з кім даводзіцца кантактаваць у інтэрнэце, я ня ведаю. Існуюць нікі, не зусім праўдзівыя і дакладныя біяграфіі, прыхаваныя дадзеныя, чужыя выявы. За ўсім гэтым “лушпіннем” і хаваецца жывы чалавек. Я не пытаю пра ўзрост у сваіх апанентаў-карэспандэнтаў. Мне бяз розьніцы – дваццаць яму гадоў, семдзясят, ці ён мой аднагодка.. Мяне цікавяць думкі, рэакцыі, факты, доказы. Маладосьць, з яе максімалізмам і гіпертрафаванай крыўдлівасьцю, стан ня вечны. Маладосьць праходзіць, як і многае іншае. Бывае цікава, а бывае, што маладыя нясуць несусьветную лухту. Але, заўважаю, калі паводзіць сябе спакойна і стрымана, то паразуменьне надыходзіць. Зрэшты, як і ў паўсядзённым жыцці... Засмучае, што пакуль сярод моладзі ня бачу асобаў роўных Багдановічу, Сысу, Глобусу... Ня бачу тых, хто стварае тэндэнцыю, тых – хто прабівае дарогу, для наступнікаў...

Але ж яны прыйдуць, зьявяцца... абавязкова і хутка.

Гутарыла Паліна КАЧАТКОВА.

